

Itinera's New Year Letter

**Beste wensen
voor 2018
van team Itinera**

**Leo, Marc, Ivan, Jean, Johan,
Simon & Liesbeth**

ITINERA
Expertise - Pathways - Impact

2018

Onze nieuwjaarsbrief geeft een staalkaart van de domeinen waarop alle fellows actief waren, in de vorm van een nieuwjaarswens, of een urgentie, of een specifiek topic.

ITINERA blijft staan voor de dominante rol van ondernemers en ondernemingen in de waardecreatie in onze samenleving, voor een inclusieve samenleving en actief en verantwoordelijk burgerschap. Onze kracht is onafhankelijke expertise van hoge kwaliteit, die we vertalen in beleidsaanbevelingen. We houden de vinger aan de maatschappelijke pols met intensief overleg met politici en middenveld in het ITINERAHOUSE, en verspreiden onze boodschap naar alle gremia van het beleid.

Team Itinera dankt U allen voor de samenwerking, de inspiratie en het vertrouwen. Wij drukken onze erkentelijkheid uit voor de families en ondernemers die de totaal onafhankelijke werking van ITINERA mogelijk maken met hun onbaatzuchtige financiële steun.

Ook in 2018 zullen we dat blijven doen. Een contributie aan beter beleid, in het algemeen belang en met het oog op onze verantwoordelijkheid voor de volgende generaties.

1. Het publiek debat

Leo Neels

Een democratie werkt bij de gratie van haar demos, de bevolking en van de degelijkheid van haar leiders. Democratie is bovendien moeilijk, men moet er zorg voor dragen om te vermijden dat ze niet vastloopt (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017> en : <https://www.idea.int/gsod/files/IDEA-GSOD-2017-REPORT-EN.pdf>). De kern ligt in constante verantwoording door leiders en goed burgerschap in hoofde van iedereen. Voorwaarden zijn instemming met de fundamentele van het breed samenlevingskader, en een open publiek debat over de zaken die er echt toe doen. Zonder die pijlers faalt het draagvlak en werkt democratie niet.

GEMEENSCHAPPELIJKE CANON

De eerste pijler vergt een grote eensgezindheid over de kernwaarden van de samenleving, een onbetwiste canon. Democratie, rechtsstaat en universele mensenrechten zijn daar de kern van. De veruitwendiging van die waarden en normen evolueerde drastisch maar vreedzaam sedert ze in 1831 in de Grondwet werden opgenomen. Dat is één van de weldadige kenmerken van deze waarden en instituties: ze zijn verzoenbaar met een actieve rol van de brede bevolking en ze absorberen gemakkelijk en vreedzaam fundamentele wijzigingen binnen hun kader. Denk aan fundamentele (r) evoluties zoals de verruiming van stemrecht, de erkenning van sociale rechten, de uitbouw van de verzorgingsstaat, of de ruimte voor een actief middenveld naast de politieke elite. Bij elk van evoluties groeide de rol van actieve burgers en werden ze meer betrokken (L. Neels, T. Beeckman, M. De Vos en I. Van de Cloot, *De Verlichting uit Evenwicht?* 2016), maar de impact van de groeiende culturele, herkomst- en religieuze diversiteit is te lang onderschat en noopt nu tot een inhaaloperatie waarvoor de vaardigheden nog weinig aangescherpt zijn.

VRIJE MENINGSUITING

De tweede pijler is een breed publiek debat over de grote maatschappelijke vraagstukken, met heel veel ruimte voor erg uiteenlopende meningen, en een vrijwel onbepaalde vrijheid om die meningen te uiten. Brede uitingsvrijheid rust op ieders recht om een eigen mening naar voor te brengen en er de argumenten voor aan te reiken, doch ook op respect voor andere meningen en voor andermans mening. Het eerste is de gemakkelijke component, het tweede is de moeilijke. Ze eist een groot vermogen om naar fundamenteel andere meningen te luisteren, argumenten af te wegen en er voor open te staan.

Zo lang we het eens blijven over de gedeelde gemeenschappelijke canon, dragen we een groot incasseringsvermogen in ons. Hoe meer we een heldere opvatting blijven koesteren van wat ons als samenleving bindt, hoe minder we worstelen met afwijkende, storende of verontrustende opinies van

anderen. We kunnen daarvoor leren open staan voor zover we blijven aannemen dat onze normen en waarden ook altijd fors geëvolueerd zijn en nieuwe inzichten aan boord konden nemen en voor zover ook die nieuwe opinies de gemeenschappelijke waarden en normen erkennen.

We kunnen dan ook opvattingen die fundamenteel strijdig zijn met onze waarden en normen op een geargumenteerde wijze tegenspreken. Goed tegensprekelijk debat kan ook leiden tot betere ideeën, soms door nuancering van halsstarrige opvattingen, soms door opname van nieuwe inzichten. Zo boekt de samenleving voortdurend vooruitgang. Als ze dat veranderingsvermogen verliest gaat ze achteruit om finaal te verbrokkelen. Verstarring en zelfgenoegzaamheid zijn de valkuilen van democratie. De paradox zou kunnen zijn dat de democratie minder daadkrachtig en levensvatbaar lijkt naarmate ze meer democratisch werd. Als dat zo zou zijn, is onze democratie toe aan een zeer groot onderhoud, omdat het publiek debat niet meer functioneert zoals het hoort.

GOED TEGENSPREKELIJK DEBAT

We moeten erkennen dat we een probleem hebben met het kwalitatief tegensprekelijk debat, we schijnen de vaardigheid van goede argumentatie te verliezen. Het postmodernisme dat alles kapot relativeerde heeft er een grote schuld aan en heeft een ruim deel van de journalistieke opinie aangetast (T. Beeckman, *Macht en Onmacht*, 2015). Sociale media formeren vooral bubbels van eigen gelijk (C. Sunstein, *#republic, Divided democracy in the age of social media*, 2017). De leidende instituties die op basis van de canon tot stand kwamen, zoals politieke partijen en syndicale organisaties, zakten door hun knieën. Voor de schijnbare winnaars is arrogantie van de macht verleidelijk, voor de schijnbare verliezers loert de zeur- en zaagcultuur om de hoek. Het argument in het debat wordt vervangen door insinuaties, verdachtmaking en intentieprocessen. Oppositie hangt nog vast aan het adagium *“The duty of an opposition is to propose nothing, to oppose everything and turn out the government”*, maar dat inzicht van meer dan 100 jaar geleden is fors voorbijgestreefd. We hebben behoefte aan leiderschap, aan de formulering van de juiste doelstellingen op lange termijn en het goede plan om die te realiseren, en aan een degelijke doorrekening van de kosten en de baten. Minder is niet goed genoeg, noch van een meerderheid, noch van de oppositie. Het besluitvormingsmodel van de 19de eeuw dient zeker geactualiseerd bij de aanvang van de 21e.

LEIDERSCHAP & ROLMODELLEN

Onze samenleving zou leiderschap verdragen als het er zou zijn, intellectueel en moreel leiderschap. Dat vergt een authentiek wervend verhaal over de kunst om samen te willen leven. Dat verschilt drastisch van de overheersende beleidstoon, die nog zelden het niveau van banale woordvoerdersretoriek overstijgt.

Goed beleid kijkt manmoedig naar de toekomst en rust op evidentie, het vergt moedige en grote beslissingen die over de gezamenlijke en betere toekomst voor onze kinderen en kleinkinderen gaan. Dat eist een zware efficiëntieverbetering van onze openbare instituties, efficiënte bestuursprocessen met visie, verantwoordelijkheidszin en transparantie.

Burgers hebben nood aan de herformulering van een project voor onze inwoners, àlle inwoners die plichten en verantwoordelijkheden willen opnemen om dat project of die droom te verwezenlijken. Daar moet toch ruimte voor zijn in dit land van melk en honing, vooralsnog één van de meest welvarende en vreedzame regio's van de wereld, en de meest herverdelende verzorgingsstaat ?

Onze maatschappelijke leiders hebben de morele plicht om de gehele bevolking beter bij de publieke zaak te houden, en vooral onze jeugd – àl onze jongeren – opnieuw perspectief te bieden en vooruitzicht. Dat vergt een drastische herijking van de publieke retoriek en de moed om de nood en de moeilijkheidsgraad van veranderingen uit te leggen.

Heel het maatschappelijk middenveld kan daartoe gemobiliseerd worden, ook ondernemers en ondernemingen die ook maar kunnen blijven ondernemen met een dragend toekomstperspectief. Alleen dan kan beleid opnieuw een draagvlak krijgen van overtuigde burgers.

2. Het jaar van techno-optimisme

Marc De Vos

Het wiel, de ploeg, de vaatwas, de auto of de computer: over de eeuwen heen is technologie de grootste vriend van de mens geweest. Technologie bevrijdt ons van labour, brengt groei, draagt comfort, scheidt banen. Technologie is het kloppende hart van de permanente economische vernieuwing die de mensheid naar ongekende hoogten van welvaart en welzijn heeft getild.

En toch overheerst vandaag techno-pessimisme. Goeroes voorspellen het einde van de mens als productief economisch wezen door een revolutie van artificiële intelligentie en robots. Trendwatchers zien arbeidsverhoudingen verdampen in digitale microrelaties op internetplatformen die mensen herleiden tot taakslaafjes. Het zijn maar lichte overdrijvingen van het defaitisme over de toekomst van werk.

Ik doe een oproep voor techno-optimisme. Futurologie is voor futurologen. Voor zover we vooruit kunnen kijken, is er helemaal geen jobholocaust die mensheid bedreigt en werkt slechts een kleine minderheid van de beroepsbevolking sporadisch via internetplatformen. Het is tijd om technologie opnieuw als een opportuniteit te omarmen. En de opportuniteiten zijn echt legio.

PRODUCTIVITEIT

De belangrijkste heet productiviteit. Al veertig jaar slabakt de productiviteitsgroei in de ontwikkelde landen. Vermits onze demografie nog amper groeit, is meer output door dezelfde input zonder meer cruciaal om onze toekomst rooskleurig te houden. En precies daarvoor kan technologie zorgen. Die zal namelijk niet zozeer volledige jobs maar eerder deeltaken overnemen. De robots zijn vooral co-bots die mensen zullen helpen om interessanter en rendabeler te werken. Dat kan voor veel meer functies dan je zou denken: in de bouw, in de zorg, in onderwijs, in de logistiek of in de industrie. Investeren maar!

Er zullen ook jobs verdwijnen, potentieel met echte transformatie in sectoren zoals het bankwezen, het transport of de consultancy. Dat is een uitdaging die tegelijkertijd een grote opportuniteit schept. Er is immers een tekort aan beschikbaar talent op de arbeidsmarkt. Als we juist handelen, bevrijden we goed gekwalificeerde mensen van jobs met weinig toegevoegde waarde. Kunnen die vele boekhouders en administratieve bedienden hun tijd niet beter benutten? Dat heet nieuw potentieel. We moeten alleen zorgen voor transitie naar de nieuwe job. Daarin zijn we beslagen: onze economie staat echt permanent voor de combinatie van jobdestructie en jobcreatie.

Arbeidsrelaties die digitaal draaien, zijn ook een grote beleidsopportuniteit. Ze betekenen het einde

van zwartwerk of uitkeringsfraude. Belastingen en sociale bijdragen kunnen instant en met nul bureaucratie worden betaald. Platformen kunnen de hele winkel van een arbeidsrelatie vlekkeloos en automatisch organiseren. Arbeidsbemiddeling kan naar een volgende dimensie worden getild. Langere en betere loopbanen, gevarieerde loopbanen met meer jobwissels, loopbanen die in elke fase vorming faciliteren, loopbanen met sociale verzekering die gaat waar de persoon gaat: het kan allemaal. Technologie zal ons langer en beter doen werken.

INTERNETPLATFORMEN

Wie moeilijk werk vindt, kan via internetplatformen gemakkelijker ervaring opdoen. Wie vooral de controle over leven en werken wil bewaren en staat op grote tijdflexibiliteit, vindt in het internet een hefboom. Internetplatformen kunnen ons zelfs tot onze eigen werkgevers maken, in naadloos contact met een veelheid van partners in een economie die steeds meer op projecten draait. De applicaties daarvoor bestaan al.

Wie de opportuniteiten ziet, beseft dat we voorzichtig moeten zijn met het reguleren of verbieden van platformen en dergelijke. Beter de digitale innovatie te begrijpen en te monitoren met het oog op eerlijke concurrentie. Subsidiëren is ook gevaarlijk. Niemand weet hoe een volwassen Uber, Deliveroo of Airbnb er zullen uitzien. Nu al beslissen dat daarop tot 6000 EUR per jaar onbelast kan worden verdiend, zoals onze regering doet, riskeert het pad naar de volwassenwording politiek te beïnvloeden.

Ronduit gevaarlijk zijn uitkeringspanacees zoals het universeel basisinkomen. Als de digitale transformatie één zaak zal vergen dan is het talentvernieuwing. We zullen meer mensen meer moeten vormen en begeleiden, zowel om werkloosheid als om knelpuntberoepen te vermijden. We zullen moeten investeren voor basiskansen, niet uitkeren voor basisinkomen. Maar dat er veel kansen zullen zijn en blijven, dat staat buiten kijf.

3. Na de ad hoc ingrepen: nu hervormen om te vereenvoudigen

Ivan Van de Cloot

De regering is trots op haar verwezenlijkingen tot nu toe. Zo heeft ze een taks shift beslist en werkt ze aan een aanpassing van de vennootschapsbelasting. We kunnen daarmee stellen dat ze de juiste problemen probeert aan te pakken. Arbeid wordt veel te zwaar belast in dit land alsof het een toxisch goedje is dat moet wegbelast. En de fiscaliteit in zijn geheel maar zeker ook de vennootschapsbelasting is veel te complex. Dus de regering mag een pluim op haar hoed steken. Maar niet op haar lauweren gaan rusten. Er is immers nog veel werk. De totale belastingsdruk heeft een kleine knik naar beneden gemaakt. Toch blijft die erg bescheiden en ook onduurzaam als niet tegelijkertijd de uitgaven echt worden aangepakt. Daar ontbreekt het op dit moment nog het meeste aan (zie ook “Goed bestuur” in deze nieuwjaarsbrief). We focussen op enkele prioriteiten.

Verbreding belastingsbasis laat lagere tarieven mogelijk

Ons land heeft nood aan een fundamentele belastinghervorming met een bredere belastingbasis en lagere tarieven dan vandaag. We stellen ons te vaak tevreden met symbolische maatregelen zoals de speculatiebelasting of effectentaks die wel eens minder kan opbrengen dan hij heeft gekost. We moeten voorbij de quick-fixes. Meestal houdt men enkel rekening met statische effecten inzake verdeling en impact, terwijl juist ook de dynamische effecten van belang zijn: daartoe is een economische beoordeling van impact op groei, jobs en belastinginkomsten essentieel. Let op gedragseffecten op de lange termijn. Evalueer hervormingen dus op basis van hun effect op de herverdeling en de economische efficiëntie van dat geheel, en niet maatregel per maatregel. Denk bij herverdeling ook in termen van de volledige levenscyclus in plaats van alleen een momentopname te maken. Een beter belastingsysteem is een duurzaam belastingsysteem.

Zet verlaging belasting op arbeid voort

De werking van het belastingstelsel beïnvloedt zelf hoe de samenleving en de economie zich gedraagt op korte of langere termijn. Of we werken. Hoe hard we werken. Wat we verbruiken. Waarin we investeren – in menselijk en machinekapitaal. Onderzoek en ontwikkeling. Ondernemerschap en beroepskeuze.

Sommige belastingen richten daarbij meer schade aan dan anderen – ongeacht wat er met hun opbrengst gebeurt. (Laten we vooral ook daar op verbetering aansturen). Deze regering deed reeds een beperkte belastingverschuiving van inkomen naar consumptie. Dat is in elk geval de juiste richting. Om het belastingsysteem in zijn geheel extra minder arbeidsontmoedigend te maken moet men dit blijven doorzetten, liefst met een zogenoemde “olifantenpoot” van veel grotere omvang. Heb ook aandacht voor wat economen de “extensieve marge” noemen: arbeid aanmoedigen door de keuze ervoor aantrekkelijker te maken. Gerichte hervormingen kunnen heel wat mensen uit de inactiviteit helpen.

De BTW eenvoudig? Vergeet het!

Vereenvoudig zoveel als kan de belasting over de toegevoegde waarde. Er zijn hooguit enkele uitzonderingen mogelijk om niet alle verbruik op dezelfde manier te belasten. Maak die heffingen gericht. Goederen die

schade berokkenen, ook aan wie ze niet zelf gebruikt – denk: roken. Goederen die de beslissing beïnvloeden om wel of niet te werken – denk: dienstencheques. Buiten die enkele uitzonderingen moeten afwijkingen van uniforme btw-tarieven worden vermeden. Bij elke afwijking moet immers afgewogen worden of het voordeel daarvan opweegt tegen het complexer maken van het systeem. Het btw-tarief van 0 % op goederen die meer dan gemiddeld voorkomen in de bestedingen van lage inkomens kan bijvoorbeeld vervangen worden door aanpassing van de belastingvrije som.

Binnen vermogen? Denk aan neutraliteit

Deze regering heeft symbolische maatregelen genomen binnen vermogensfiscaliteit – die vooral geld nodeloos doen verschuiven. De saga van de speculatiebelasting spreekt boekdelen maar de effectenbelasting lijkt op eenzelfde vaudeville af te stevenen. De remedie? Het beginsel van neutraliteit. Neutraliteit pleit ervoor gelijke inkomsten uit vermogen zo gelijk mogelijk te belasten. Weliswaar is de aard van sommige inkomsten uit vermogen vaak fundamenteel verschillend, en dat verschil kan een specifieke behandeling rechtvaardigen. Vormen waarbij de fiscus ieder jaar het lopende rendement afroemt, mogen gunstiger behandeld worden dan, bijvoorbeeld, eenmalige meerwaarden. Binnen die categorieën is er geen reden om het ene financiële product anders te belasten dan het andere.

Stop de 'statuten'jacht

Interne coherentie van het fiscaal stelsel vermijdt dat er een te grote kloof is tussen het gecombineerde tarief van vennootschapsbelasting en roerende voorheffing enerzijds en de personenbelasting anderzijds. Die wig creëert een te grote stimulans voor oneigelijk gebruik van vennootschapsstructuren.

Bestrijd fraude zo effectief mogelijk

Bestrijd fiscale en sociale fraude met een eengemaakt zelfstandig agentschap. Streef degelijke internationale afspraken en transparantie na. Maak gebruik van het momentum in de strijd tegen belastingontduiking en -ontwijking door natuurlijke personen om ook in de vennootschapsbelasting een globale(r) beleid te voeren.

Vereenvoudig nu toch eens een keer

Hoe hard moeten we er eigenlijk om smeken of bidden? Het belastingstelsel blijft een jungle met uitzondering op uitzondering. Eenvoud is een basiswaarde om overvloedige administratieve last te verminderen bij de overheid en bij de belastingplichtige. Complexiteit speelt enkel in de kaart van gespecialiseerde spelers, die de middelen hebben om er een comparatief voordeel uit te halen. Doe er iets aan! (Dat geldt overigens ook voor het oerwoud van subsidies die dringend eens op hun opportuniteit moeten geëvalueerd). Koppel iedere fiscale maatregel aan één, hooguit twee meetbare doelstellingen. Alleen dan kun je de maatregel ook evalueren op zijn effectiviteit en efficiëntie. Als het parlement van bij het begin van de legislatuur daadkrachtig de ene voorgestelde aftrek na de andere zou hebben geëvalueerd op effectiviteit en noodzaak, dan hadden we misschien al veel kunnen wieden tegen vandaag om opnieuw mooie levenskrachtige plantjes te kunnen laten groeien. Met die ingrepen had dan een diepe verlaging van het tarief op arbeid gefinancierd kunnen worden. Vandaag blijven we achter met torenhoge tarieven op een smalle belastingsbasis.

De uitdaging is te evolueren naar lagere tarieven op een brede belastingsbasis. Pas als dergelijke brede belastingshervorming beoogd wordt in plaats van ad hoc maatregelen komt meer fiscale stabiliteit en rechtszekerheid in zicht. Voorspelbaarheid is het keurmerk van een houdbaar fiscaal stelsel. Ga het engagement aan dat na de fundamentele belastingherziening de fiscaliteit minstens gedurende twee legislaturen stabiel blijft.

4. Een fijne stad; minder stof, meer geluk

Johan Albrecht

Er hangt wat in de lucht. Geen gebakken lucht van het virtuele klimaatbeleid maar vooral fijn stof en stikstofdioxide; kleine partikels met grote gevolgen. Volgens het Europese Milieu Agentschap zorgen fijn stof en stikstofdioxide in ons land jaarlijks voor 9 300 en respectievelijke 2 300 voortijdige overlijdens. Om deze getallen even te situeren; in 2016 vielen 540 verkeersdoden op de Belgische wegen. Jaarlijks overlijden ongeveer 105 000 inwoners van ons land zodat fijn stof en stikstofdioxide samen tekenen voor ongeveer 11% van de overlijdens. Luchtvervuiling is natuurlijk geen exclusief Belgisch probleem; in de EU-28 maakt luchtvervuiling jaarlijks meer dan 470 000 slachtoffers.

Diverse bronnen zijn verantwoordelijk voor de luchtvervuiling. Naast indirecte bronnen van fijn stof dragen vooral het autogebruik en het verbranden van hout sterk bij tot de concentratie van fijn stof. Het verbranden van diesel maar ook bandenslijtage en het gebruik van de remmen produceren fijn stof. Heel wat Europees onderzoek concludeert dat houtkachels op jaarbasis verantwoordelijk zijn voor 15 tot 25% van de fijn stof concentratie. In de wintermaanden kan dit aandeel oplopen tot 40% maar hierbij dient opgemerkt dat dan ook fijn stof komt aangewaaid door houtverbranding in de (verre) buurlanden. Zo stellen de Fransen dat een aanzienlijk deel van de fijn stof concentratie in Midden-Frankrijk toe te schrijven is aan de verbranding van hout in Oost-Europa. Hout is als brandstof voor verwarming nog steeds zeer populair in België. Naar schatting beschikt ongeveer 40% van de alleenstaande woningen over een houtkachel of een haard wat natuurlijk niet betekent dat al deze kachels zeer intensief gebruikt worden. De meeste van deze woningen beschikken ook over centrale verwarming op basis van aardgas of stookolie. Hout is een CO₂-neutrale brandstof maar de traditionele gezelligheid van het haardvuur stelt ons voor enkele lastige kwesties. Mogen houtkachels nog verkocht worden en hoe kunnen de trotse bezitters gestimuleerd worden tot een duurzamer gebruik? Je zal maar net een speksteenkachel van € 15 000 aangekocht hebben. Maar net zoals de grote meerderheid nooit dronken achter het stuur kruipt, zal een groot deel van eigenaars van houtkachels bereid zijn om rekening te houden met de impact op de luchtkwaliteit, bijvoorbeeld op dagen zonder wind. Hiertoe moeten lokale overheden wel de juiste communicatiemiddelen inzetten.

DIESEL

Hout en de auto zijn samen goed voor 40 tot 60% van de concentratie van fijn stof hoewel het exacte percentage enorm kan verschillen van stad tot stad of van regio tot regio. Het grote aandeel van diesel in het Belgische wagenpark is het gevolg van consistente fiscale keuzes. Tot enkele jaren terug

werd de aankoop van een kleine dieselwagen fiscaal zelfs beloond met een ecobonus. Vandaag is diesel nog steeds aanzienlijk goedkoper aan de pomp dan benzine. OK, deze kloof wordt tergend traag kleiner. En ja, er worden vandaag minder diesels verkocht maar dit is wellicht eerder het gevolg van het toenemende besef bij de consument dat diesel aan de pomp wel goedkoper is maar achteraf een hogere gezondheidsfactuur heeft.

Belgische auto's verbruiken veel diesel en de bestuurders verspillen onderweg heel veel tijd. Jaar na jaar worden filerecords verbroken en beterschap is niet onmiddellijk in zicht. De fiscale stimuli voor salariswagens blijven bestaan hoewel zowel de Europese Commissie, IMF en OESO dit systeem al meer dan 10 jaar sterk bekritisieren. De Belgische schatkist derft fiscale ontvangsten om de congestie en luchtvervuiling te kunnen subsidiëren. Grote Belgische ondernemingen – ook deze die graag uitpakken met hun duurzaamheid – houden dikwijls vast aan hun bijdrage tot het stilstaand verkeer met een hoge impact op de luchtkwaliteit. Maar kom, de autofiscaliteit kan in principe snel veranderen. Het aanpassen van onze ruimtelijke ordening en infrastructuur zal veel meer tijd vragen. Heel wat Belgische steden en gemeenten lijken ontworpen te zijn om het autogebruik en autobezit te maximaliseren. Niet de mens staat er centraal maar zijn of haar autogebruik. Ruimtelijke ordening en infrastructuur zijn ook hefboomen naar een hogere levenskwaliteit met meer geluk. Dit besef is onvoldoende aanwezig. Kort na de invoering van het circulatieplan in Gent kwamen vooral enkele misnoegde handelaars – waaronder kebab-aan-huis bedrijfjes – in de lokale media. Verandering wordt nooit algemeen geapprecieerd.

MEEST GELUKKIGE BURGERS

In de rangschikking van de steden met de meest gelukkige burgers valt op dat net steden waarin veel gewandeld en gefietst kan worden zeer hoog scoren. Bij een aantrekkelijke ruimtelijke ordening komen mensen buiten om te wandelen, te praten of een nieuwe koffiezaak te proberen. Zeker met de vergrijzing voor de deur is de 'wandelbaarheid' van de stad een prioriteit. Kopenhagen is de fietshoofdstad van de Europa en telt een opvallend gelukkige bevolking. Het Deense fietssucces is geen toeval maar het resultaat van een consistent investeringsbeleid. Foto's van de toeristische hotspots van Kopenhagen omstreeks 1960 tonen vooral auto's en parkeerplaatsen. De toename van het aantal verkeersongevallen, de vervuiling, de congestie en de plannen om extra ringwegen aan te leggen rond de meren van Kopenhagen hebben rond 1965 geleid tot een gevarieerde protestbeweging van burgers. En het beleid begreep deze boodschap. Overheden begonnen te investeren in een aantrekkelijke infrastructuur en een zeer gerichte marketing om de publieke perceptie van het fietsen bij te sturen. Het gebruik van de fiets is immers geen uiting van een te krap budget om een auto aan te kopen maar brengt net mobiliteit, gezondheid, milieubewustzijn en een hoger energiepeil. Elke individuele fietser geniet zelf van deze voordelen maar creëert daarnaast positieve externe effecten zoals een zeer leefbare en aangename stad.

Een sterk en consistent beleid kan op enkele decennia zeer grote veranderingen realiseren. Daarnaast zijn er natuurlijk ook nog het openbaar vervoer en de fiscaliteit van het woningbezit

en vastgoedtransacties. In landen met lage belastingen op vastgoedtransacties verhuizen mensen sneller wat een positieve impact kan hebben op de pendelbewegingen. En wanneer openbaar vervoer aangeboden wordt vanuit een kostenminimaliserend businessmodel, blijft het lang wachten op nieuwe lijnen of een hogere frequentie op bestaande lijnen. Maar hieraan kan gewerkt worden, zeker mocht de bevolking zich duidelijk laten horen.

Maar ook in Denemarken is er luchtvervuiling. Voor een bevolking van 5,8 miljoen telt Denemarken jaarlijks 2 900 voortijdige overlijdens als gevolg van fijn stof emissies. Dat zijn er veel minder dan in België. Belangrijker is dat Denen niet alleen minder fijn stof inhaleren; ze halen ook een hoge levenskwaliteit en meer geluk halen uit de ruimtelijke ordening en de beschikbare infrastructuur.

5. Efficiënt onderwijs

Jean Hindriks en Kristof De Witte

Mijn boek “De geslaagde school”, uitgegeven in samenwerking met Professor Kristof De Witte (KU Leuven), verenigt binnen een breder normatief kader voor het onderwijs drie centrale doelstellingen: vrijheid, gelijkheid en efficiëntie.

Vrijheid van onderwijs staat onder meer voor de vrijheid van meningsuiting die, zoals reeds werd ingefluisterd door Condorcet “niet meer dan een illusie zou zijn indien de maatschappij komende generaties zou dicteren wat ze moeten geloven” (L’instruction publique 1791)”. Gelijkheid als doelstelling verwijst zowel naar gelijkheid in het onderwijs als naar de gelijke onderwijskansen. Deze doelstelling vormt vaak de kern van levendige debatten. Bovendien aarzelen sommigen niet om gelijkheid in het onderwijs af te wijzen onder het voorwendsel dat ze tot een nivellering op een lager niveau leidt. “De geslaagde school” beschrijft een grondige analyse waaruit blijkt dat deze angst ongegrond is. Onze analyse suggereert dat uitmuntendheid en gelijke kansen hand in hand gaan. Efficiëntie van het onderwijs is minder nadrukkelijk aanwezig in het publieke debat maar daarom niet minder belangrijk. Laten we deze efficiëntie - doelstelling even van naderbij bekijken.

MISVATTING

Efficiëntie als criterium vereist dat ons onderwijssysteem doelen moet bereiken die opwegen tegen de middelen die in het proces gebruikt worden. Anderzijds bestaat de bekommernis dat inspanningen om de efficiëntie te verbeteren uiteindelijk de essentie van hoogwaardig onderwijs zullen ondermijnen. Deze kwestie is deels te wijten aan een misvatting over de betekenis van efficiëntie.

De notie efficiëntie is een ontwapenend eenvoudig idee dat veronderstelt dat bepaalde input omgezet wordt in resultaten gedurende het vormingsproces van menselijk kapitaal. Men kan denken in termen van input of middelen die omgezet worden in resultaten of output. In een educatieve context kan men bijvoorbeeld een leraar en de schoolinbreng al input beschouwen (ook al vormen het onderricht en de schoolinbreng een belangrijk onderdeel van het eigenlijke transformatieproces) en kan men de academische resultaten van studenten als output beschouwen.

Het efficiëntiedoel is belangrijk, maar moet in het onderwijs om verschillende redenen toch met de nodige omzichtigheid behandeld worden. Ten eerste moeten we de gewenste en juiste mix van de resultaten op een consensuele manier definiëren.

Indien het doel erin bestaat om meer gewenste resultaten te bereiken met minder middelen, dan is het belangrijk om duidelijk te formuleren welke resultaten men nastreeft. De maatschappij mag dan al over een efficiënt systeem beschikken, omdat er veel resultaten bereikt worden in verhouding tot de geïnvesteerde middelen, als de resultaten niet overeenstemmen met wat men werkelijk wil, dan kan men terecht stellen dat het systeem niet erg effectief is. De vraag rijst dan wie mag beslissen wat als gewenst resultaat telt, zodat in het onderwijs men al lang debatteert over de vraag wat het educatieve systeem zou moeten verwezenlijken.

Ten tweede, zelfs indien we het eens worden over de na te streven resultaten, moeten we nadenken over belangrijke meetkwesties. Critici van educatieve efficiëntieanalyses maken zich zorgen dat eenvoudige metingen onterecht zullen beïnvloeden welke resultaten men kiest als uitgangspunt om het onderwijs te structureren. Met andere woorden: men maakt zich zorgen dat het streven naar efficiëntie onopzettelijk zal leiden tot het gebruik van onderwijsresultaten die eerder gekozen zijn omdat ze makkelijk meetbaar zijn, dan om hun intrinsieke langetermijnwaarde voor individuele studenten en de maatschappij in het algemeen.

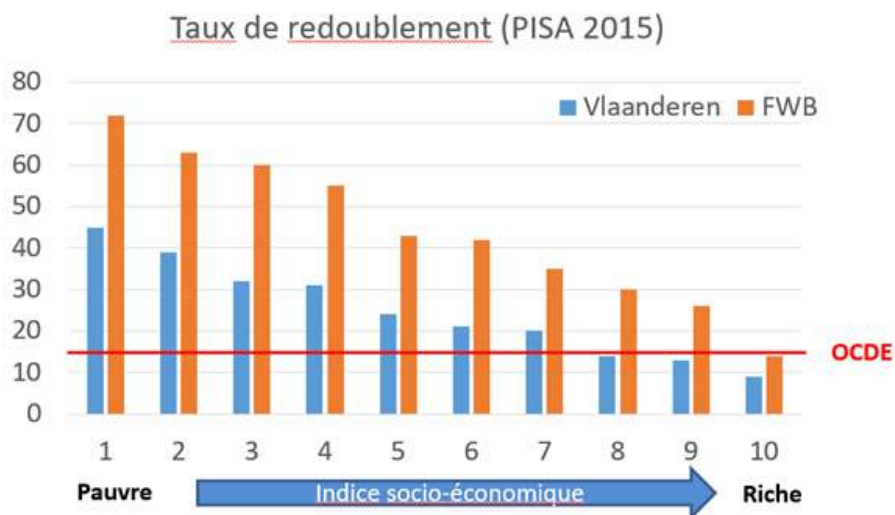
De efficiëntie-analyse moet echter verder reiken dan de retoriek en tot een duidelijke beslissing leiden wat men verstaat onder uniforme prestatieverwachtingen voor studenten.

LEERRESULTATEN VERSUS INPUT

En in de derde plaats, is het onderscheid tussen leerresultaten versus input niet altijd duidelijk. Stel dat een school, als onderdeel van haar programma, veel persoonlijke aandacht wil geven. Is dit dan een input of een output? Laten we ervan uitgaan dat het duur is om dit te doen. Een school die deze strategie volgt, zal meer kosten en indien men alleen kijkt naar de resultaten op het vlak van schoolprestaties lijkt het of de kosten van deze school hoog zijn in verhouding tot de resultaten. Daardoor kan de school inefficiënt lijken om de eenvoudige reden dat ze ervoor gekozen heeft om andere educatieve doelstellingen na te streven

Gezien deze moeilijkheden aantonen dat het bepalen van efficiëntie als doelstelling van ons vereist dat we ons de fundamentele vragen stellen rond ons onderwijs, mogen we ons niet laten ontmoedigen. De efficiëntie van ons onderwijs laat te wensen over. We scoren binnen de Fédération Wallonie Bruxelles het hoogste percentage zittenblijvers van de OESO.

Bovendien concentreert het zittenblijven zich in sociaal achtergestelde gezinnen met een frequentie die vijf keer hoger is dan in rijke gezinnen (zie onderstaande grafiek). Hoewel de omvang van het fenomeen in Vlaanderen lager is, loopt ook hier het aantal zittenblijvers veel hoger op dan het gemiddelde van de OESO-landen, en is het zelfs vier keer zo hoog in kansarme gezinnen. Dit is een schandalige situatie die dringende maatregelen vergt.

Percentage zittenblijvers
Arm socio-economische index Rijk

6. Falen te goeder trouw

Paul Becue

De ondernemer die integer en bekwaam is, verdient een tweede kans

Faillissementen hebben veel negatieve gevolgen op lokaal vlak: jobverlies, oninbare schuldvorderingen enz. Toch blijkt dat vaak veel jobs gehandhaafd blijven door overname van het bedrijf of een deel ervan met het personeel. Ook vinden veel ontslagen personeelsleden relatief snel ander werk.

Faillissementen relativeren

Macro-economisch zijn faillissementen in de economie een normaal verschijnsel. Het economisch weefsel vervelt en verandert voortdurend, denk aan de steenkoolmijnen die verdwenen of de forse inkrimping van de staal- en textielsector. En bestel- of e-commercebedrijven kwamen erbij. De gemiddelde levensduur van een bedrijf daalt sterk daalt: van 75 jaar in de jaren 1930, tot gemiddeld 15 jaar nu.

Niet alle stopzettingen zijn faillissementen: er zijn ontbindingen en vereffeningen, overnames of fusies. In België is slechts 15 % van al de bedrijfsstopzettingen veroorzaakt door faillissementen, en twee derden van de failliet verklaarde ondernemingen had geen personeel in dienst. (Cijfers van het Fonds Sluiting Ondernemingen).

Turbulentie leidt tot innovatie

Een gezonde economie kent tamelijk veel stopzettingen en starters. Dit is nieuw bloed dat aan de economie een nieuwe dynamiek kan geven met creatieve ideeën en innovaties. De optelsom van de stopzettingen- en oprichtingsgraad van bedrijven in een land, wordt “turbulentie” genoemd: een dynamische economie kent een hoge turbulentiegraad. Stijgt het aantal stopzettingen in een periode, dan mag je normaal nadien een toename van het aantal starters verwachten. Vervangende creativiteit heet dat. Joseph Schumpeter spreekt, zoals we allen weten, van “creatieve destructie”. België doet het op dit vlak niet goed: het heeft in Europa praktisch de laagste turbulentie. Dit houdt verband met een te zwakke ondernemerscultuur in België.

Stigmatisering faillissement

De ondernemerscultuur laat in België inderdaad te wensen over. Een van de redenen is de vrees voor faillissement, en die vrees heeft rechtstreeks te maken met de stigmatisering van gefailleerden. Zij worden nog vaak als mislukking aangemerkt, en soms zelfs als criminelen die hun leveranciers in de steek lieten. In de USA is de visie op een faillissement anders. Men neemt aan dat iemand die failliet ging daar veel uit leert en dat die ervaring tot meer succes zal leiden bij een nieuwe start. Falen is er

geen “failure”, maar een “lesson learned”. In die context is het zgn. Chapter 11 heel efficiënt, en laat het ondernemers en bedrijven toe een tweede adem te vinden na een moeilijke periode.

De tweede kans

België staat langzaam maar zeker ook open voor een tweede kans. De tegenpool van Chapter 11 is de gerechtelijke reorganisatie die bedrijven in moeilijkheden een tweede kans biedt vóór het faillissement. De nieuwe insolventiewet van 11 augustus 2017 voert nu ook na faillissement een tweede kans in: de gefailleerde zou als natuurlijke persoon zijn schulden kwijtgescholden moeten zien binnen het jaar, zodat hij met een schone lei opnieuw kan starten, zelfs wanneer de faillissementsprocedure nog loopt.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Toch moeten de principes van maatschappelijk verantwoord ondernemen gerespecteerd worden. Oplichters en fraudeurs verdienen geen kwijtschelding of tweede kans. Ook de ondernemer die onbekwaam is moet geremd worden om opnieuw te starten, alhoewel hij, onder voorwaarden, wel kwijtschelding mag krijgen.

Veel faillissementen zijn echter het gevolg van pech of niet goed in te schatten externe factoren, de ondernemers die daarbij betrokken zijn verdienen een tweede kans. De overgrote meerderheid van de ondernemers handelt immers correct en is integer.

Nieuwe insolventiewet

De nieuwe insolventiewet van 11 augustus 2017, die in werking treedt op 1 mei 2018, breidt het ondernemersbegrip uit naar alle economische activiteiten met winstoogmerk. Daardoor worden vrije beroepers en verenigingen ook ondernemingen die kunnen failliet gaan. Een nominale stijging van het aantal faillissementen is mogelijk, maar relatief gezien verwacht men eerder een daling. Immers, vrije beroepers zijn met hun persoonlijk vermogen aansprakelijk bij falings, en dat is, mutatis mutandis, ook het geval met eenmanszaken. Die aansprakelijkheid met het persoonlijk vermogen leidt tot een lage falingsgraad voor zulke ondernemers.

De nieuwe insolventiewet inspireert dus een positiever kader voor het ondernemerschap. Nu kan en moet de mentaliteit van de mensen nog veranderen. Dit is in de realiteit de moeilijkste stap.

Zombies

9% van onze vennootschappen zijn, volgens de OESO, slapende vennootschappen of spookbedrijven. België behoort daarmee tot de top. Ze worden vaak gebruikt voor fraude, en zouden 37 miljard euro aan activa vasthouden in activiteiten zonder toekomst. Ze dragen zo bij tot de negatieve perceptie van ondernemerschap en leiden uiteindelijk vaak tot een faillissement. In het kader van een preventieve aanpak zouden deze spookvennootschappen veel sneller moeten aangepakt worden, en met een snelle procedure failliet verklaard.

7. Een mooie toekomst in de maak... (...industrie)

Stijn Ronsse

In de nasleep van de financiële crisis werden we voortdurend bestookt met doemberichten over de toekomst van maakindustrie in België: de sector is ten dode opgeschreven. In een recente Itinera-studie toonden wij aan dat de feiten minder dramatisch, maar toch zorgwekkend, zijn. De laatste 3 decennia valt het aandeel van industriële productie ten opzichte van het BBP gestaag terug. Momenteel is dit ongeveer 16-17%, een cijfer waarmee we onder het Europese gemiddelde scoren en zelfs behoorlijk onder de 20% die Europa aanraadt. De Europese aanbeveling van 20% is er gekomen vanuit de overtuiging dat de industriële sector belangrijk is voor een gezond economisch weefsel. Het is deels vanuit deze optiek en overtuiging dat Itinera de studie over maakindustrie in België agendeerde.

De voorbije weken en maanden is de toon opvallend milder geworden en valt er zelfs optimisme te bespeuren. Verschillende studies tonen namelijk aan dat de Belgische industrie een sterk innovatiepotentieel heeft. Veel waarnemers zijn het erover eens dat dit een cruciaal wapen zal zijn in een economische omgeving gekenmerkt door voortschrijdende technologische ontwikkeling. Met andere woorden, België is zich toch al bewuster van wat op ons afkomt en waar de ambitie moet liggen. Een conclusie die we in onze Itinera-studie onderschrijven, zij het wel wat voorzichtiger. Er is inderdaad veel potentieel, maar cruciaal is dat dit aangeboord en gevoed wordt, en dat gebeurt momenteel nog te weinig.

ONDERBENUTTE MOGELIJKHEDEN

Een goede illustratie zijn de innovatiecijfers uit het Global Competitiveness Report, waarin het competitieve landschap van 138 economieën becijferd en vergeleken wordt. Hoewel België met een 16de plaats in het laatste rapport niet slecht scoort op vlak van innovatie, valt ook op dat onze positie de voorbije jaren min of meer stabiel bleef. De verklaring is eenvoudig, er zijn landen met een hoger innovatiepotentieel, die bovendien ook grotere sprongen voorwaarts maken. Bij deze vinden we onder meer Nederland en Duitsland, die als buurlanden directe concurrenten zijn op het competitieve speelveld. Beide worden samen met het Scandinavische trio (Finland, Denemarken en Zweden) gezien als koplopers op vlak van innovatie. België wordt geklasseerd bij de landen met de noodzakelijke voorwaarden voor het realiseren van vernieuwing, maar de stagnatie van de voorbije jaren toont de onderbenutting van onze mogelijkheden.

Gezien het toenemend belang van de innovatieve en hoogtechnologische sectoren ter ondersteuning van economische groei, moeten dus bijkomende inspanningen geleverd worden. Enerzijds is het voor het aanboren van innovatiepotentieel noodzakelijk dat een evolutie die volop aan de gang is, wordt doorgetrokken: bijkomend investeren in hoogtechnologische productie. In een steeds competitiever speelveld is dit cruciaal omdat er hoge productiviteitswinsten te realiseren zijn. Anderzijds moet er voor het voeden van het innovatiepotentieel gesleuteld worden aan de werkpunten om bestaande hindernissen te overkomen. Wij zien alvast drie belangrijke inspanningen op dit vlak. Ten eerste, er moeten meer synergiën gecreëerd worden tussen het opkomende hoogtechnologische veld en de bestaande industriële basis, die een belangrijke rol te vervullen heeft in de totstandkoming van nieuwe technologieën. Ten tweede, er wordt veel geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling, maar niet al deze inspanningen stromen door naar bedrijven. Het verder uitbouwen van een ecosysteem waarin onderzoeksinstituten, bedrijven en overheden verweven met elkaar functioneren is dan ook vereist. De Scandinavische landen bewijzen dat een dergelijk Triple Helix-systeem niet enkel leidt tot de stimulering van een positief ondernemersklimaat, maar ook tot de creatie van welvaart. Bovendien slagen ze er in dit te combineren met een op consensus gebaseerd sociaal model. Tot slot zijn er veel kwalitatief hoogopgeleide mensen in België, maar studeren te weinig studenten af in technische en wiskundige profielen. In tijden van dreigende regionale frictiewerkloosheid is dat nochtans een absolute noodzaak voor de verdere uitbouw van de hoogtechnologische industrie.

Het is goed dat de media recent een genuanceerder beeld over de toekomst van de maakindustrie tonen, maar het is te vroeg om op onze lauweren te rusten. Er is veel potentieel tot vernieuwing aanwezig, maar iets dat niet gekoesterd en gevoed wordt, sterft af. Het komt er op aan om vooral meer ambitie op te brengen. Vanuit deze optiek wens ik u dan ook een warm en voedzaam eindejaar en een innovatief 2018 toe.

8. Stuur op langetermijndoelstellingen voor efficiëntere overheid

Ivan Van de Cloot

België slaagt er maar niet in om een begrotingsevenwicht te bereiken en verliest veel geloofwaardigheid in het buitenland. Alleen de Club Med-landen Portugal, Italië en Frankrijk kregen dezelfde brief van de Europese Commissie met de ernstige waarschuwing van ontsporing. De regering moet zich daartegen wapenen, dit is niet voor herhaling vatbaar.

De begrotingscontrole lijdt aan bijziendheid: het begrotingstekort wordt onder de mat geveegd. Het structureel tekort bedraagt dit jaar nog steeds 1,5% van het bruto binnenlands product, en daarop wordt te weinig echt op ingegrepen. We hebben te vaak de kaasschaaf zien hanteren die wellicht vooral fantoombesparingen opleverden. De Europese Commissie is erg kritisch voor de Belgische begroting. Samen met vijf andere landen krijgt België een regelrechte onvoldoende. België doet te weinig inspanningen om de begroting gezond te maken en het geeft vooral te veel uit. Dat de zaken eindelijk op het goede spoor zetten de economie zou afremmen moet erg genuanceerd worden. De Commissie voorspelt voor dit jaar een economische groei van 1,7 en voor volgend jaar van 1,8 procent. Het is lang geleden dat ons land nog zulke cijfers kon optekenen. Bovendien heeft de regering de helft van de verbetering in haar legislatuur te danken aan de lage rente en dus lagere rentelasten. Bij de andere helft vloeit een belangrijk deel voort uit nieuwe belastingen. Als we het niet doen in deze periode van gunstige rugwind: wanneer dan wel?

MODERNISERING PUBLIEKE DIENSTEN

Wat écht ontbreekt bij deze regering, zoals bij de vorige is de modernisering van de publieke diensten. De kaasschaaf zet veel overheidsmanagers zonder werkingsmiddelen, terwijl starre structuren en statuten interne mobiliteit bemoeilijken en een diepgaande herstructurering uitblijft. Veel structuren van de sociale zekerheid zijn nog uitbetalingskassen. De beste illustratie is de uitbetaling van werkloosheidsvergoedingen door de vakbonden. Er is veel internationaal empirisch onderzoek dat aantoonde dat dit economisch niet zo onschuldig is als het lijkt. Daar zit veel ruimte voor rationalisering zonder de kern van de sociale zekerheid te raken. De regering moet dit debat op korte termijn objectiveren, de evidentie daarvoor is beschikbaar.

In de gezondheidszorg kan men bij geneesmiddelen de nieuwe uitgaven al redelijk afwegen tegen

gezondheidsbaten. Dat model moet uitgebreid worden naar de andere sectoren. De regering moet nu een grote kosten-batenanalyse van de sociale zekerheid op gang brengen, en dat verder doen voor alle beleidsdomeinen. Dat objectieveert echte hervormingen die duurzaam zijn. Het doorbreekt een verspillingsspiraal die het sociaal karakter van het beleid zal ten goede komen.

Deze regering startte onverwacht sterk en met gezonde daadkracht met een aantal belangrijke stappen op domeinen waar beleidshervormingen al vele jaren op zich lieten wachten: pensioenen, gezondheidszorg en belastingen zijn daarvan voorbeelden. Deze regering kan nog voor een grote nalatenschap zorgen waar ons land echt nood aan heeft. Dan moet ze minstens op deze terreinen haar stappen nu moedig doortrekken. Dat vergt een einde aan de ad hoc-maatregeltjes en de start van een structurele wending ten goede.

LEGITIMITEIT EN DAADKRACHT

We moeten collectief beseffen – politieke leiders, burgers én het middenveld – dat we moeten veranderen om te verbeteren. Dat vergt meer ambitie voor de echte grote uitdagingen van onze tijd. Die vergen échte solidariteit, die meer is dan de optelsom van private belangen. Ja, dat kan de weerbaarheid van onze burgers aanspreken, maar niets is daarvoor beter dan de ongemakkelijke waarheid te benoemen.

Wijs op het perspectief van onze kinderen en kleinkinderen, en leg uit dat deze regering en dit middenveld nu zullen stoppen met een beleid dat de jongeren met altijd meer schuld belast voor het comfort van vandaag. Herstel een wervende sociale samenhang en het maatschappelijk vertrouwen. Kom eens met een echt strategische visie en een systemische agenda van beleidseffectiviteit. De bevolking is daar wel klaar voor, nu nog het beleid. Geen gekibbel maar daden, geen excuus maar toekomstgerichte besluiten. De bevolking beseft dat de draaiboeken klaarliggen en men er gewoon niet toe komt. Doorbreek die entropie.

Goede buitenlandse voorbeelden tonen dat regeringen zichzelf kunnen afrekenen op wat ze daadwerkelijk geïmplementeerd hebben en wat ze reëel bereiken. Dat is de “wetenschap van beleidsimplementatie”. Dit vereist het scheppen van duidelijkheid over output en realisaties. Toch wordt er nog steeds heel weinig gerapporteerd over resultaten. Laat staan dat het definiëren van langetermijndoelstellingen in combinatie met het meten van de vooruitgang daarnaar toe werkelijk transversaal toegepast wordt. Leer uit die succesrijke buitenlandse voorbeelden en maximaliseer het veranderingspotentieel. Het niveau van de Belgische staatsschuld en belastingdruk noopt tot crisisberaad, en beter resultaat met een verfijnde inzet van minder middelen. Vertel die ongemakkelijke waarheid, de bevolking heeft die al lang door.

Alle Belgen zijn vertrouwd met langetermijn-doelstellingen en de juiste inzet van middelen om goed omschreven doelen te bereiken. De ruimte voor verbetering is gigantisch, denk aan de infrastructuur, rol het grote pensioenplan waarover consensus bestaat uit, hervorm het onderwijs, beëindig de dure en beledigende Brusselse bestuursmaskerade.

Goed bestuur is ook het cruciale thema op lokaal vlak en daar mag het dan ook eens over gaan met de aankomende lokale verkiezingen. Bijvoorbeeld in Brussel. We hebben de jihadstrijders vanuit Molenbeek gehad, de Brusselse musea en tunnels. Wat te denken van de stellingen aan het Brussels justitiepaleis die aan renovatie toe zijn als symbool van een instortend justitiesysteem? Welk signaal geeft men als de Brusselse politiek de discussie over de eenmaking van de politiezones zelfs niet ernstig wil nemen nadat wereldwijd de internationale pers dit aan de kaak stelde?

9. Investeren in de kansen van morgen

Simon Ghiotto

De beste investeringen in kinderen gebeuren vanaf een zeer jonge leeftijd; het bulkt van zegswijzen die dit beklemtonen. En toch slaagt ons kind- en gezinsbeleid er maar moeizaam in om tijdig in te zetten op heel jonge kinderen.

Goed begonnen is half gewonnen... toch kent kinderopvang en basisonderwijs een jarenlange onderinvestering. *Voorkomen is beter dan genezen...* toch laten we toe dat één op vier kinderen in kansarmoede leeft, met alle gevolgen van dien. *Jong geleerd is oud gedaan...* toch zijn er veel kinderen die pas in het lager onderwijs voor het eerst in contact komen met de Nederlandse of Franse taal.

De hervorming van de kinderbijslag bracht ons talloze varianten op de slogan dat 'elk kind gelijk is', maar in werkelijkheid lopen hun levenspaden mijlenver uiteen. Waar een goede kindertijd een stevige fundering legt die levenslang rendeert, brengt kansarmoede littekenweefsel en een levenslange achterstand. Littekens die ze al te vaak op hun beurt doorgeven aan hun nageslacht. We moeten meer ambitie aan de dag leggen, en mooie woorden durven vertalen naar daden.

GIGANTISCH SOCIAAL RENDEMENT

We zijn zeker niet de slechtste leerling van de klas, maar niets belet ons excellentie na te streven. Vrij veel kinderen vinden een plaats in vrij kwalitatieve kinderopvang, maar de kinderen uit gezinnen waar het mis loopt, vallen uit de boot. In het kleuteronderwijs scoren we nog beter; bijna alle kinderen volgen kleuteronderwijs, hoewel dat niet verplicht is. Maar de kleine groep die dat niet doet vinden we te vaak later terug in statistieken rond vroegtijdig schoolverlaten, jeugd delinquentie, langdurige werkloosheid en intergenerationele armoede. Kinderopvang en kleuteronderwijs zijn zoveel meer dan verzorging en bezigheidstherapie. Ze leggen de basis van de cognitieve en socio-emotionele ontwikkeling van het kind, en zijn bepalend voor de latere schoolse en arbeidsloopbaan. Is het geen tijd dat we drastisch inzetten op de participatiegraad? Het sociaal rendement van die maatregel kan gigantisch zijn.

Vandaag zijn de deelstaten volledig bevoegd voor kinderbijslag, en de hervormingen die ze aanbrachten gingen in de goede richting. Toch bestaat de indruk dat men best ambitieuzer had mogen zijn.

De aansturing van de financiële middelen naar de reële behoeften van gezinnen is aanzienlijk

verbeterd, maar het leeuwendeel van de kinderbijslag blijven we lineair verdelen. Dit was een gemiste kans. Verder is de rol van de kinderbijslagfondsen in het toekomstige gezinslandschap onduidelijk. Pure uitbetalingsinstellingen zijn een eindig verhaal. Met hun kennis, contacten en expertise moeten ze kunnen groeien van gesubsidieerde cashautomaten naar bredere dienstverleners voor gezinnen. Zo worden ze unieke en geïntegreerde toegangspunten voor gezinnen, analoog aan de ondernemingsloketten voor bedrijven of de mutualiteiten in de gezondheidszorg. Dit uniek portaal is ook dé manier bij uitstek om in de versplinterde Belgische structuur maatwerk te voorzien, over beleidsniveaus en beleidsdomeinen heen.

We kunnen het ons niet veroorloven dit nog langer voor ons uit te schuiven. Goed gezinsbeleid rendeert een leven lang voor alle gezinnen en kinderen – en dus voor de toekomst van de samenleving. Slecht gezinsbeleid daarentegen hypothekeert levenskansen, en is een verspilling van publieke middelen. Er is geen enkele reden voor de deelstaten om nu niet te zorgen voor een performant gezinsbeleid. We zien in onze steden en dorpen wat de gevolgen zijn voor jongeren die falen. De samenleving heeft, met hun ouders, de morele plicht om die drama's te voorkomen. Een ambitieus gezinsbeleid is daar een kernstuk van.

10. De pensioenhervorming in de ban van de financiering van de vergrijzing

Jean Hindriks (lid van de Academische Pensioenraad)

Sedert 2003 evolueren de pensioenuitgaven sneller dan de bijdragen voor de sociale zekerheid. Tussen 1985 en 2003 hielden de pensioenkosten en de sociale bijdragen steeds een dezelfde cadans aan, deze trend werd dan ook nooit eerder waargenomen. Daar waar de pensioenuitgaven sedert 2003 met 80% stegen, namen de bijdragen slechts met 40% toe. Ondanks de voorziening van intergenerationale solidariteit binnen het generatiepact (van 23 december 2005) en de opeenvolgende pensioenhervormingen van de regeringen Di Rupo I en Michel I, stellen we hier een duidelijke afwijking binnen de financiering van de pensioenen vast. Verscheidene factoren dragen bij tot dit onevenwicht, zowel in termen van pensioenen als bijdragen.

Aan de kant van het pensioen vinden we een verklaring in de vergrijzing van de bevolking. De continue stijging van de levensverwachting leidt onvermijdelijk tot een steeds groeiende gemiddelde looptijd gedurende welke pensioenen dienen worden uitbetaald (gemiddeld 18 jaar voor mannen en 23 jaar voor vrouwen op basis van pensioen op 65-jarige leeftijd). Gezien de vergrijzing echter geen nieuw gegeven is en er geen teken van een versnelling van dit fenomeen is sedert 2003 verklaart deze factor het vastgestelde onevenwicht niet. Een tweede factor is de breuk in de omvang van de cohorte gerelateerd aan de papy-boom. De cohorten geboren in de babyboom tussen 1945 en 1965 betraden de arbeidsmarkt tussen 1965 en 1985 en gaan met pensioen tussen 2005 en 2025.

UITSTELGEDRAG

In het verleden zouden onze regeringen dit fenomeen degelijk hebben kunnen voorbereiden, maar men stelde de aanleg voor een financieringsreserve die waarschijnlijk de extra kosten van pensioenen voor de papy-boom had kunnen dekken liever uit.

De massale uittreding van deze cohorten uit de arbeidsmarkt, doet onvermijdelijk de gelederen van gepensioneerdenaandikken en de uitgaven sneller stijgen. Elk jaargroep gepensioneerd met ongeveer 125.000 nieuwkomers. Vanzelfsprekend moet ook "natuurlijk verloop" (gepensioneerd die overlijden) in aanmerking worden genomen om een netto-impact te hebben op het aantal gepensioneerd. Gezien de verschillen in omvang van de cohorten en de groei van de levensduur blijft het aantal gepensioneerd toenemen. De laatste vijf jaar tijd is het aantal gepensioneerd

met 158.000 eenheden toegenomen. Het komende decennium zal het aantal gepensioneerden naar verwachting met 25 procent toenemen en gezien het gebrek aan vooruitziendheid van onze regeringen (en de sociale partners!), werd hun pensioen nauwelijks gefinancierd. Een derde verklaring voor de stijging van de pensioenuitgaven is de natuurlijke vervanging van “oude” gepensioneerden door “nieuwe” gepensioneerden, wat zich vertaalt in een verhoging van het gemiddelde pensioen. Een “nieuwe” gepensioneerde ontvangt namelijk gemiddeld een hoger pensioen dan een “oude” gepensioneerde vanwege het eenvoudige verloop van de lonen tussen de generaties. Bovendien zijn ‘oude’ gepensioneerden meestal vrouwen met over het algemeen lagere nabestaandenpensioenen. Daarbovenop komt nog de revaluatie van de minimumpensioenen van afgelopen jaren en het stijgende pensioen voor vrouwen vanwege hun toegenomen participatie op de arbeidsmarkt. Ik heb berekend dat over vijf jaar de uitgavenpost voor pensioenen binnen de sociale zekerheid met 30% zal stijgen voor elk regime (zelfstandigen, werknemers in loondienst en ambtenaren) en dat twee derde van deze stijging het gevolg zijn van een verhoging van het gemiddelde pensioen (de rest is afhankelijk van toename van het aantal gepensioneerden).

Wat de inkomsten betreft, zou de daling van de bijdragen voor sociale zekerheid kunnen voortvloeien uit een beleid zoals onze opeenvolgende regeringen sedert het generatiepact invoerden, gericht op vermindering van de sociale lasten met alternatieve financiering ter bevordering van de werkgelegenheid. Deze maatregel is prijzenswaardig voor zover hij, door het stimuleren van de werkgelegenheid, de werkloosheidsuitgaven vermindert. Niettemin is het rendementseffect van dit beleid op de werkgelegenheid een oefening van lange adem. België kijkt reeds tien jaar lang aan op een stabiele arbeidsparticipatie rond de 67 procent van mensen tussen de 20 en 64 jaar in het algemeen (wat erg ver blijft van de Europese doelstelling van 73 procent in 2020). Daarbij moet men tevens rekening houden met de erosie van bijdragen als gevolg van het probleem rond gedetacheerde werknemers die de financiering voor onze sociale zekerheid ondermijnen.

AANVULLENDE FINANCIERING ONVERMIJDELIJK

Gezien de daling van de ontvangsten en de stijging van de uitgaven, is de kwestie van de aanvullende financiering (afgezien van de kwestie van de aanvullende pensioenen!) onvermijdelijk, tenzij we aanvaarden dat de lopende pensioenen worden verlaagd of dat de premie wordt verhoogd met een risico voor werkgelegenheid. Onder druk van de bevolking moeten we daarom verwachten dat de kloof tussen bijdragen en pensioenuitgaven gedeeltelijk wordt opgevuld door aanvullende financiering. Het gebruik van aanvullende financiering zal echter op andere grenzen van de sociale zekerheid stuiten, meer bepaald het evenwicht binnen andere overheidsuitgaven (zoals onderwijs). Gezien deze aanvullende financiering niet onuitputtelijk is, zijn evenwichtige aanpassingsmechanismen van ons pensioenstelsel essentieel. In dat kader moet de geleidelijke uitbreiding van loopbanen een sleutelrol spelen. Deze vereiste is vanzelfsprekend binnen de beschouwing dat vandaag de loopbaan korter is dan voorheen en dat gepensioneerden recht hebben op een hogere pensioenuitkering over een langere periode. Wel dient opgemerkt dat de situatie de afgelopen vijf jaar is verbeterd, gezien de loopbaan met een jaar is toegenomen voor vrouwen en twee jaar voor mannen. Belgen blijven

echter eerder met pensioen gaan dan hun burens: de effectieve pensioenleeftijd is 61 voor mannen (tegen 65 in de OESO) en 60 voor vrouwen (vergeleken met 63 in de OESO). Deze vroegere uitstap resulteert in een verlenging van de effectieve duur van het pensioen (22 jaar voor mannen en 26 jaar voor vrouwen.)

LOOPBAANVERLENGING

Dit betekent, sedert 1970, een toename van 7 jaar voor zowel mannen als vrouwen. De noodzaak om de loopbaan te verlengen lijkt wenselijk, maar anderzijds, om verschillende redenen, tevens moeilijk te bereiken. Ten eerste wordt de verlenging van de loopbaan bemoeilijkt door ons huidige pensioenstelsel dat een korte loopbaan bevordert. We missen ook nog flexibiliteit betreffende de pensioenleeftijd voor echte zware beroepen, en er is ook nood aan een schema voor gedeeltelijke overgang van de actieve loopbaan naar pensioen. Ten tweede wordt de verlenging van de loopbaan belemmerd door de terughoudendheid van werkgevers rond ontwikkeling en behoud van "oudere" werknemers, vooral vanwege de extra kosten. Ten derde stoot de verlenging van loopbanen, met name in de overheidssector, op demotivatie van oudere werknemers die soms naar de uitgang worden geduwd om interne promoties toe te staan. De pensioenhervorming maakt enkel kans voor zover we erin slagen deze obstakels voor een langere loopbaan weg te nemen en anderzijds aanvaarden dat er extra middelen nodig zijn om het evenwicht te herstellen. Een rechtvaardige intergenerationele hervorming moet er ook voor zorgen dat de kosten van de vergrijzing intergenerationeel beter verdeeld worden door middel van aanpassingsmechanismen die zowel bijdragen als voordelen bieden. Naar mijn mening maakt het puntenpensioen dat mogelijk en ligt daarin het krachtige verschil met het bestaande systeem.

Itinera Publicaties 2017

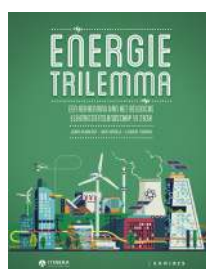
De geslaagde school
Jean Hindriks en Kristof De Witte

Les Lumieres au coeur de l'agenda politique
Leo Neels, Marc De Vos, Ivan Van de Cloot en Tinneke Beeckman

Basisinkomen tussen droom en werkelijkheid
Marc De Vos en Simon Ghiotto

Energietrilemma
Johan Albrecht

Les Vertus de l'inégalité
Marc De Vos

Itinera Team 2017

Leo Neels
General Director

Marc De Vos
Director

Ivan Van de Cloot
Chief Economist

Jean Hindriks
Senior Fellow

Johan Albrecht
Senior Fellow

Simon Ghiotto
Fellow

Kristof De Witte
Visiting Fellow

Stijn Ronsse
Visiting Fellow

Paul Becue
Visiting Fellow

Liesbeth Defrancq
Office Manager